

VILÁG- TÖRTÉNET

7. (39.) évfolyam 2017. 4

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZET FOLYÓIRATA

STEVE TAMARI

ARAB NEMZETI TUDAT A KORA ÚJKORI SZÍRIÁBAN

SÓGOR DÁNIEL

SZÍRIA – EGY ÚTJÁT KERESŐ RÉGI-ÚJ ORSZÁG

SZ. BÍRÓ ZOLTÁN

A SZOVJETUNIÓ ÉS OROSZORSZÁG A KÖZEL-KELETEN

VARGA GERGELY

AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK ÉS SZÍRIA KAPCSOLATAI
A KEZDETEKTŐL NAPJAINKIG

N. RÓZSA ERZSÉBET

FELKELŐK, TERRORISTÁK ÉS AZ ÁLLAMI ERŐSZAK
A SZÍRIAI KONFLIKTUSBAN

SZEMLE

SZMUTKÓ SÁNDOR, TÓZSA-RIGÓ ATTILA, VUKMAN PÉTER ÍRÁSAI

VILÁGTÖRTÉNET
A Magyar Tudományos Akadémia
Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézetének folyóirata

Szerkesztők
Skorka Renáta (főszerkesztő)
Bíró László, Bottoni Stefano,
Katona Csaba, Martí Tibor,
(szerkesztők)

Szerkesztőbizottság
Glatz Ferenc (elnök), Borhi László,
Erdődy Gábor, Fischer Ferenc, Fodor Pál, Klaniczay Gábor,
Majoros István, Pók Attila, Poór János

7. (39.) évfolyam 2017. 4.

TARTALOM

Asszíriától Szíriáig. Dilemmák és útkeresések a szír államiság idején (Bíró László) 505

Tanulmányok

Steve Tamari: Arab nemzeti tudat a kora újkori Szíriában 511

Horváth Máté: Szíria heterodox vallási közösségei 523

Ferwagner Péter Ákos: A francia gyarmati uralom megrendülése a Közel-Keleten.
Az 1925–1927-i szíriai felkelés 545

Sógor Dániel: Szíria – egy útját kereső régi-új ország 575

Sz. Bíró Zoltán: A Szovjetunió és Oroszország a Közel-Keleten 597

Varga Gergely: Az Egyesült Államok és Szíria kapcsolatai a kezdetektől napjainkig 619

N. Rózsa Erzsébet: Felkelők, terroristák és az állami erőszak a szíriai konfliktusban 647

Szemle

A „Kutya” árnyékában. A tatárok és a délszláv országok
a 13. század második felében (Szmotkó Sándor) 663

Üzlet és szabály. Kereskedők és intézmények a 16–19. században (Tózsá-Rigó Attila) 666

Társadalmi egyenlőtlenségek és elégedetlenségek
a titói Jugoszláviában (Vukman Péter) 671

Jelen számunkat Bíró László szerkesztette

Szíria – egy útját kereső régi-új ország

Bár kétségtelen – ahogy ezt a szír néplélek szereti is felemlíteni –, hogy Szíria az emberi civilizáció egyik bölcsője és a különböző korokban mindig meghatározó térség volt, modern értelemben – mivel az első világháború után nyerte el határait és csak 1946-ban lett független – fiatal ország.¹ Soha korábban nem létezett a jelenlegi határai között, országhatárral elválasztva a térség többi államától. Ezt az új országot létrejöttékor szinte minden irányban testvéri, szintén frissen, Szíriával egy időben született arab államok vették körül. A szomszédos területekkel az évszázadok során a különböző birodalmak keretei között – még ha laza egységben is, de – mindig együtt élt. Északon pedig az a Törökország határolta, amely formálódó viszonyai közepette ugyanúgy egy új, útját kereső ország volt, de mégis örököse annak az Oszmán Birodalomnak, amely négy évszázadon keresztül meghatározta a térség fejlődését, méghozzá annak felfogásában negatív előjellel.

Szíriának, mint a régió többi újonnan létrejött államának, először is meg kellett válaszolni azt a két alapvető kérdést, hogy „kik vagyunk mi”, és „mi közünk van egymáshoz”. Ez a kérdésfelvetés azért is volt lényeges, mert el kellett dönteni, hogy a térségbeli országok az első világháború utáni angol–francia osztozkodás által kialakított határok között éljenek-e tovább, vagy pedig valamilyen részleges vagy teljes egységben. Ezentúl – együtt vagy külön – új országot kellett építeni, meghaladva a négy évszázadnyi oszmán, illetve a 25–30 évnyi francia, illetve angol fennhatóság örökségét. A belső útkeresés folyamatait nagymértékben befolyásolta a második világháború után kialakult bipoláris szembenállás, a két szuperhatalom versenyfutása a korábban gyarmati függésben lévő területekért. A nagyhatalmi szembenállás nemcsak a hatalmi kérdésekben vagy a szövetséges kiválasztása tekintetében, hanem szellemi szinten is érezte hatását, különösen a világnak ezen a részén, ahol ezeket az országokat alapjaiktól újjá kellett építeni, ha úgy tetszik, „újra ki kellett találni”. Mindezeket a nehézségeket súlyosbította, ahogyan élezi a feszültségeket ma is, az arab világnak az a dilemmája, amit Izrael jelent. A zsidó állam ugyanis az arabok felfogásában idegen testként vágja ketté az arab világ keleti és nyugati felét, egyszersmind a térség politikai gondolkodásában nyugati agresszió-

* A szerző történész, arabista.

1 A tanulmányban az arab személynevek tudományos átírásban szerepelnek, több esetben azonban zárójelben bevett magyar alakokat is megadtunk.

ként jelenik meg. Ezeknek a párhuzamos folyamatoknak az összessége határozta meg a térség országainak belső fejlődését.

SzírIA kiváltképp színes utat járt be. Míg ugyanis 1946-ban, a függetlenség elnyerésekor egy sodródó és útját kereső gyenge ország volt, addig az 1980-as évekre a térség egyik meghatározó állama lett. Olyan központ, amely alapvetően képes volt befolyásolni – ha nem is irányítani – a régió politikai viszonyait. A nagyobb országok, Irak, Egyiptom vagy Szaúd-Arábia játékszeréből, vetélkedésének tárgyából önálló hatalmi szereplővé vált. E tanulmány ezt a fejlődési utat próbálja meg bemutatni, még ha nagy vonalakban is, némileg választ is adva napjaink bonyolult viszonyaira, melyek mind a második világháború utáni útkeresésben gyökereznek.

Az örökség és az új kihívások

Amennyiben meg kívánjuk érteni, miért vett éles fordulatokat a szír politika a függetlenségtől 1970-ig, majd mi okozta a „hirtelen megnyugvást”, át kell tekintenünk, hogy milyen is volt az a SzírIA, amely 1946-ban született. Határai tekintetében új ország volt, mivel sosem létezett korábban ilyen határok között. 1516 és 1918 között a terület az Oszmán Birodalom része volt, mely több évszázadnyi háború után végre békét hozott a térségnek. Ám minthogy a történelmi Nagy-SzírIA² nem volt sem kiemelten fontos terület, sem pedig frontvidék, ez a béke nem békés fejlődést, hanem sokkal inkább pangást, lassú elmaradást jelentett. 1920-ban, amikor a francia mandátum létrejött, felekezeti alapon új államokat hoztak létre. Ebben az államrendszerben, amely bizonyos változtatásokkal elvben 1936-ig, a gyakorlatban 1946-ig állt fent, a francia hatóságok nagyban támaszkodtak a különböző etnikai és felekezeti kisebbségekre, elsősorban a keresztényekre, illetve az olyan kisebb muszlim közösségekre, mint a drúzok vagy az *‘alawik* (alaviták). Mivel korábban a kisebbségekhez tartozók a társadalom alsóbb rétegét alkották, számukra kitörési és előrelépési lehetőség volt a gyarmati hadsereg, ugyanakkor elképzelhetetlen és megvetendő pálya az addig privilegizált szunnita nagycsaládok számára. Ez a magyarázata annak, hogy a független szír állam hadseregében – elsősorban a tiszt

2 Az arab történelmi gondolkodásban a *Bilād aš-Šām*, a történelmi Nagy-SzírIA a mainál egy jóval nagyobb területet jelöl, mindazt a vidéket, amely a mai török határ, Irak, Szaúd-Arábia és Egyiptom közt terül el. Ezt a térséget, még ha nem is képezett önálló politikai egységet, a középkorban az arabság egységes területként kezelte. Ebből következik, hogy még ma is a köznyelvben a *Šām* egyszerre jelenti Damaszkuszt, a mai SzírIAi Arab Köztársaság területét, illetve a tágabb térséget. Ebben a kettősségben gyökerezik az a felfogás, amely szerint az önálló SzírIA mai formái közt nem életképes, ugyanakkor természetes egység áll fent a térség államai közt. 1920-ban a Sykes-Picot-egyezmény értelmében ezt a területet kettéosztották, egy angol és egy francia mandátumterületet alakítottak ki. Az egykori Nagy-SzírIA területén az angol mandátumból Jordánia, Palesztina és Izrael, míg a franciából Libanon és SzírIA jött létre. A francia hatóságok 1920-ban az uralmuk alatt álló szírIAi területet nem két, hanem hét államra osztották fel. Ez a felosztás elvben 1936-ig, a valóságban 1946-ig állt fent. Bár a történelem Libanon különállását igazolta, míg a hat különálló szír államét nem, ez a magyarázat SzírIA térségbeli politikájának éppúgy, mint az időnként fellépő belső széthúzásnak. Yapp, 1991.

állományban, de nem kevésbé a sorállományban – a kisebbségek jelentős többségben voltak a szunnita többséghez képest. A hadseregnek a hatalomért való küzdelme pedig alapvetően meghatározta a szíriai belső fejlődés útjait.³

Amíg a hadsereget a kisebbségek túlsúlya, a külkapcsolatokat pedig az útkeresés és egyfajta revansvágy jellemezte, a politikai elitet sokkal inkább egy tradicionálisabb gondolkodás. Az a szunnita nagycsaládból álló hatalmi elit, amely a századok során összenőtt az oszmán tartományi kormányzattal, gazdasági erejét az oszmán korszakból, míg politikai tőkét a franciákkal szembeni 25 éves függetlenségi küzdelemből eredeztette. A két háború közti Nemzeti Blokkból létrejövő hagyományos pártoknak azonban nem volt jövőképük.⁴

Szíria 1946-ban egy olyan ország volt, amely bár végre elérte a függetlenséget, új határait mind gazdaságilag, mind szellemileg-lelkileg szűknek érezte, és amelynek törvényeit és belső adminisztrációját az oszmán és a francia igazgatás kusza hagyatéka jelentette. Ezek között a feltételek között az 1946-ban hatalomra lépő új kormányzatnak még akkor sem lett volna könnyű dolga, ha világos jövőképpel, valódi tömegbázissal és karizmatikus vezetőkkal rendelkezik.

Demokráciából katonai kormányzás, 1946–1949

Minden nehézsége és visszássága ellenére komoly nosztalgia él Szíriában az 1946 és 1949 közti viszonyok iránt, mégpedig joggal. Ez az időszak ugyanis a teljes demokrácia ideje volt. A nosztalgia azonban elsősorban nem a korszak saját erőnyeiből alakult ki, hanem a következő időszak negatív élményeiből ered: az 1949-es év három katonai puccsából, az 1950–1960-as évek szakadatlan fordulataiból és sodródásából, majd az azt követő egypártrendszerből, amihez képest az 1946 és 1949 közötti néhány év valóban szabad, plurális korszak volt.

Az 1946 utáni időszak igazán meghatározó tényezője nem is a belső fejlődés, hanem a térségbeli kihívások voltak. Šukri al-Quwwatli (Šukri al-Kuatli), a független Szíria első köztársasági elnöke – aki jelentős mértékben függött a szaúdi támogatástól – a régi elit jellemző figurája volt. Egy olyan időszakban, amikor három komoly kihívás is állt előtte, karizma és világos jövőkép hiányában, nehezen tudott úrrá lenni a belső nehézségeken. A következő fontos feladatok állta előtte: tető alá kellett hozni Franciaországgal egy pénzügyi egyezményt az ország pénzügyi függetlenségének megteremtése érdekében, a transzarábiai kőolajvezeték (TAP) megépítésének elfogadása,⁵ majd 1948-tól Palesztina kérdése.

Mint a többi arab ország, úgy Szíria számára is 1948-ban Palesztina megsegítése és az Izraellel szembeni hadba lépés elsősorban nem a palesztinok miatt volt

3 Khoury, 2014; Finkel, 2007. 109–554.

4 Khoury, 2014; Seale, 1986. 24–37.

5 Trans-Arabian Pipeline: olajvezeték, amely Szaúd-Arábiát és a libanoni Szidon kikötőjét kötötte volna össze. Propagálói elsősorban Szaúd-Arábia és az Egyesült Államok voltak, s minthogy Quwwatli elnök maga is szaúdi támogatást élvezett, így a szíriai vezetés is támogatta a vezeték megépítését, annak ellenére, hogy a politikai csoportok többsége ellenezte azt.

fontos, hanem egy olyan könnyű és népszerű győzelmet ígért, mely útján a belső feszültségek levezethetőknek, az éppen hatalmon lévő hatalmi elit válsága leküzdhetőnek tűnt. S mint a többi ország esetében, ez teljességgel a visszájára fordult. Az újonnan létrejött ország hadereje ugyanis teljesen felkészületlen volt egy valódi katonai megmérettetésre, így az első arab–izraeli háborúban elszenvedett sikertelenségek miatt a szír kormány hitele gyorsan apadt, a Nemzeti Párt – amely magához képest már az 1947-es választásokon is gyengén szerepelt – miniszterei sorra mondtak le, a hadsereg ifjú tisztjei viszont egyre inkább úgy érezték, hogy feladatok elsősorban nem az ellenség, hanem a civil vezetés miatt megoldhatatlan.⁶

E nehéz helyzetben, elsősorban a pénzügyi egyezmény megkötésére és a transzarábiai kőolajvezeték építésének elősegítésére Quwwatli 1948 decemberében egy addig viszonylag ismeretlen technokratát, Hālid al-Az̄mot (Khalid al-Azm), bízott meg kormányalakítással. Bár 1949 februárjában a két egyezményt a kormány el is fogadta, nyilvánvaló volt, hogy a parlament jó eséllyel nem fogja jóváhagyni, mégpedig elsősorban a Nemzeti Párt és Quwwatli népszerűtlensége miatt. A külső partnerek számára a szír kormány egyre inkább tehetetlen jelentett, annak ellenére, hogy korábban támogatták. 1949 márciusában a hadsereg vezérkari főnöke, Ḥusnī az-Zaʿīm (Husni al-Zaim) vezetésével egy vértelen puccs során megdöntötte a kormányt, átvette a hatalmat, majd az-Zaʿīm köztársasági elnöknek és egyúttal miniszterelnöknek nevezte ki magát. Bár a puccs elsődleges támogatója az Egyesült Államok volt (a CIA útján),⁷ igazi mozgatórugója a hadsereg egyre növekvő politikai szerepvállalása, az addigi politikai elit hitelvesztése, közvetlenül pedig a palesztinai háború kudarca volt. A folyamat pedig, melyben az új katonai kormányzat nem a szír utca Nyugat-ellenes elvárásai, hanem a Nyugat elvárásai szerint haladt tovább, nem állt meg.⁸

Egy év, három puccs, 1949

1949 márciusában az-Zaʿīm vezetésével a hadsereg átvette a hatalmat, az új vezetésnek azonban nem maradt sok ideje a fennálló kihívások megoldására. Külső támogatóinak megfelelt ugyan az új kormányzat, de a felkorbácsolt arab nemzeti érzésnek nem, így még az év augusztusában a hatalomátvétel két korábbi segítőtje újabb puccsot hajtott végre, és új fordulat következett be az országban. Sāmī al-Ḥinnāwī (Sami al-Hinnawi) tábornok vezetésével, a Szíriai Nemzeti Szociális Párt (SZNSZP) és a Néppárt, illetve az Irak mögött álló tábor támogatásával megdöntötték az-Zaʿīm kormányát (az-Zaʿímot ki is végezték). Al-Ḥinnāwī – nem lévén politikus alkat – visszaadta az irányítást a pártoknak és választásokat is tartott, ez azonban nem jelentette a hadsereg visszaszorulását.

6 Seale, 1986. 24–63.

7 A számítás bevált, hiszen az-Zaʿīm katonai kormányzása idején Szíria ratifikálta a TAP-szerződést.

8 Seale, 1986. 34–45.

Az országon belül túl nagy volt a megosztottság a külpolitikai irányultság kérdésében: az-Za’im bukását az iraki–jordániai tábortól való elfordulás és a francia orientáció jelentette, az al-Ĥinnāwī által hatalomra segített Néppárt bukását viszont az iraki–jordániai orientáció okozta. Az Irakkal való unió ugyanis – mind Szíriában, mind Irakban – csekély valódi támogatottságot élvezett, és túl nagy volt a minden irányból megmutatkozó ellenállás az elképzeléssel szemben. 1949 decemberében egy újabb katonai puccs következett Adīb aš-Šišaklī (Adib al-Sisakli) vezetésével, főleg azon erők támogatásával, amelyek már al-Ĥinnāwit is segítették. A cél azonban most a függetlenség megőrzése, illetve a hadsereg hatalmának megtartása volt. Aš-Šišaklī – köszönhetően jobb taktikai érzékének és a nyílt konfrontáció elkerülésének – négy évig megtarthatta hatalmát, ám túl kis belső támogatottsággal rendelkezett ahhoz, hogy tartós kormányzatot építhessen ki. A szír társadalom ekkor még túl megosztott, míg a térségbeli helyzet túl képlékeny volt.⁹

Egy éven belül tehát három puccs követte egymást, amit még ennyi idő elteltével is nehéz rekonstruálni. Az első puccs támogatói nem ellenségei voltak a korábbi civil irányításnak, pusztán határozottabb eredményeket vártak. Amint azonban az államépítés első lépései megtörténtek az-Za’im ideje alatt,¹⁰ főként a térség viszállyai miatt felerősödtek a belső hatalmi harcok. Először az Irakot pártoló csoport jutott hatalomra, amely nem volt képes döntő lépéseket tenni, így az iraki egyesülés körüli dilemma és a nemzeti érzés újabb puccsot eredményezett. Ezt követően egy időre az önálló út keresésének időszaka jött el. A következő kormányzat egy új korszak kezdetét jelenthette volna, valójában a mozgásban lévő külső és belső erők időleges erőgyűjtéséről volt csak szó.

A „függetlenségtől” az unióig, 1949 decemberétől 1958-ig

Azok az erők, amelyek 1949 harmadik váltását előidéztek, elsősorban a szír állam köztársasági rendszerének és „függetlenségének”¹¹ védelmében léptek fel, ugyanakkor szándékaik mögött meghúzódott a hadsereg mind nagyobb politikai tudatossága és elégedetlensége a civil kormányzatok állandó sodródásával és tehetetlenségével. Mindannyiszor ugyanis, amikor egy puccs után a hadsereg visszaadta a hatalmat a pártoknak, csak a régi viták éledtek újjá. Három puccs után a lakosság többsége is immár stabil irányítást követelt, és mindenekelőtt elsősorban nyugalmat. 1951-ig a hadsereg még nem nyíltan gyakorolta hatalmát, hanem a parlament működését meg-

⁹ Seale, 1986. 46–63.; Khadduri, 1960.

¹⁰ Bár csak bő négy hónapig volt hatalmon az-Za’im, mégis az ő ideje alatt indult meg az államépítés első pár lépése: az új politikai intézményrendszer kiépítése, így az új választójogi törvény bevezetése, a nők politikai jogainak kiterjesztése, hogy csak párat említsünk.

¹¹ A függetlenséget ez esetben idézőjelben kell értenünk, mivel ezek a személyek sem utasították el az együttműködést bizonyos arab országokkal, vagy akár az uniót, ám mindenáron el akarták kerülni a nagyhatalmak befolyását. Legtöbbjük számára elképzelhető volt az egység Irakkal vagy akár Egyiptommal is, ám nem azon az áron, hogy valamely külső nagyhatalomnak az adott országgal kötött szerződése kiterjedjen Szíriára is. Egy olyan arab egységet képzeltek el, mely kizárja a nagyhatalmi befolyást mind gazdaságilag, mind katonailag.

hagyva, „csak” a végső döntést tartotta meg magának a főbb kérdésekben. A belpolitika tovább őrlődött az Irak-orientációjú Néppárt és a Szaúd-Arábia-párti Nemzeti Párt, illetve azon erők között, melyek mindkét irányt elvetették.

1951 végén azonban egy újabb katonai puccs következett, amely már a hadsereg nyílt uralmához vezetett. A hatalmat a háttérben gyakorló Adīb aš-Šišaklī – az utolsó, 1949-es puccs igazi vezére – 1951-ben még Fawzī as-Salū ezredest, 1953-ban azonban már saját magát tette meg az állam vezetőjének. Ebben az időben először jelent meg az a politikai elképzelés – amely 1970 után már általánossá vált –, melynek alapján a hadsereg – nem kis részben saját hatalmát féltve – elvetette az egyesülést mindkét nagyobb szíriai politikai táborral, és minden együttműködés előfeltételének Szíria megerősödését tartotta. Egy olyan szövetséget akart létrehozni, amely az ország javára válik. Aš-Šišaklī ezen elképzelés nyomán Arab Felszabadítási Mozgalom néven saját pártot alapított, amely elvben az összes pártot egyesítette volna, míg a pártok szabad működését betiltotta. Bár aš-Šišaklī jó kapcsolatot tartott fent Franciaországgal – melynek segítségével modernizálta és megerősítette a hadsereget –, Szaúd-Arábiával és Egyiptommal, a célja immár világosan megfogalmazódott, miszerint országát önálló tényezővé kívánja tenni.¹² A körülmények azonban nem kedveztek. Hiába próbált aš-Šišaklī politikai tábort építeni, az Arab Felszabadítási Mozgalom nem tudott gyökeret eresztetni a társadalomban; és hiába csatlakozott hozzá a tisztikar java, nem voltak sem eszméi, sem vezetői. Amikor pedig 1954-ben újabb fordulat következett be, a vezető bukásával ez a politikai szerveződés is hamar megszűnt.¹³

1954-ben – főként iraki segítséggel – a katonaság ismét felkelt.¹⁴ Ugyan a hadseregnek csak egy része csatlakozott a felkelőkhöz, és a főváros is az elnök kezén maradt, aš-Šišaklī elkerülendő a belháborút és egy esetleges iraki beavatkozást, lemondott és elhagyta az országot.¹⁵ A hadsereg ezúttal elkötelezett volt, hogy a

12 Seale, 1986. 73–99., 118–147.

13 Seale, 1986. 118–147.

14 Összetett és önálló tanulmányt érdemlő kérdés az iraki kormány hozzáállása Szíriához a monarchia éveiben, tekintve hogy sokszor azonos időben egymásnak ellentmondó lépéseket láthattunk, ami kaotikus viszonyokat eredményezett. Az okok elsősorban abban keresendők, hogy Irakot ekkor három ember irányította: a kiskorú II. Faysal (Fejzál) király, ‘Abd Al-Ilah régens, a király nagybátyja, valamint különböző posztokon Irak legtehetségesebb politikusa, Nūri as-Sa‘īd, akik között azonban komoly ellentétek voltak. Az iraki politikai elit és Nūri as-Sa‘īd számára az unió nem volt kívánatos, ám egy baráti Szíria igen. Amikor pedig a király nagykorú lett, megfelelő megoldásnak tűnt, hogy a régens Szíriában új trónt kapjon, hogy egyúttal ily módon az Irakon belüli feszültség csökkenjen. Ez a megoldás azonban Szíria számára elfogadhatatlan volt. Ebből fakad, hogy Irak 1958-ig folyamatosan beleavatkozott a szír belügyekbe, rendszeres volt bizonyos baráti politikusok pénzélése, vagy a puccsok támogatása. Amikor viszont Irak számára kedvező fordulat állt be, nem tudott élni vele. A hatalomra jutott baráti elitet nem tudta kellően felkarolni, mivel az ugyanúgy uniót akart, de monarchia nélkül. Khadduri, 1960.

15 Érdekes kérdés, hogy miért a hadsereg buktatott meg egy katonai diktatúrát, annak győzelme után pedig miért adta vissza a hatalmat a civil irányításnak. A válasz részben a külső szereplőkben keresendő, mint Irak, másrészt aš-Šišaklī személyében, aki vérbeli katonaként a hadsereg bizalmával lett az ország vezetője. Nem lévén politikus, túlzottan kicsiny támogatói kört épített ki, amelyben csak egy szűk katonai réteg érvényesült. Idővel azonban egyre jobban eltávolodott a korábban hatalma alapját képező fiatal tisztektől, amikor pedig megpróbált egy stabilabb kormányzatot kiépíteni és a hadsereg befolyását csökkenteni, szándéka megpecsételte a sorsát. Bukását külső tényezők és belső személyi ellentétek okozták. Nem állt

hatalmat visszaadja a polgári vezetésnek, s 1954-ben valóban páratlanul tiszta választásokat tartottak. Hiába tért vissza a hadsereg oltalma alatt a régi politikai elit al-Quwwatli vezetésével, és hiába nyerte meg a választásokat a Nemzeti Párt és állt vissza az 1949 előtti rend, az eredmények már azt mutatták, hogy előretörték az új ideológiai pártok. A régi elit egyre világosabban látta, hogy napjai leáldoztak, és ebben a helyzetben megpróbált előre menekülni. Abban a reményben, hogy egy markáns vezető helytartóiként még megőrizhetik hatalmukat a régi elit vezetői, azt javasolták Egyiptomnak, hogy a két ország 'Abd an-Nāšir (Gamal Abden-Nasszer) vezetésével egyesüljön. Ennek nyomán 1958-ban létrejött az Egyesült Arab Köztársaság, amely három évig, 1961-ig maradt fent.¹⁶

Az „újjászületés” útján

Szíria azonban semmilyen vonatkozásban nem állt készen az unióra. Mind tisztikara, mind közigazgatása színvonalában messze elmaradt az egyiptomi mögött, így 'Abd an-Nāšir nemigen tehetett mást, mint hogy a szíreket Egyiptomba rendelte továbbképzésre, míg a szír igazgatást képzetesebb egyiptomiakkal töltötte fel. A helyzet igazi vesztese a hadsereg volt, amely úgy érezte, hogy lassan teljesen elveszti befolyását, így az Arab Szocialista Ba'at Párt (Baasz) támogatásával a nemzeti önállóság érzésre hivatkozva egy újabb katonai puccsot hajtott végre 1961-ben, amely helyreállította Szíria függetlenségét.

Ahogy korábban, úgy 1954 után sem volt képes a régi elit stabil irányt adni az országnak. A lakosság mind jobban kiábrándult a régi elitből, amelynek hatalmát az Egyiptommal kötött unió ideig-óráig még fenntartotta, ám a gazdaságilag és területileg amúgy is kétes vállalkozás megpecsételte a sorsát. Az 1954 utáni korszak már csak egy százalmas másodvirágzás volt, ami csak annak volt köszönhető, hogy a régi elitet leváltani készülő erők – elsősorban a Ba'at és az SZNSZP – között még nem dőlt el a küzdelem, és még egyik új párt sem volt elég erős, hogy egymagában irányítsa az országot. Az Egyiptommal létrehozott unió azonban azt is megmutatta, hogy mindenfajta államegység – még egy fejlettebb és segíteni kész arab szomszédal is – illúzió mindaddig, míg nincs Damaszkuszban stabil vezetés, a belső erők pedig mozgásban vannak.

Az Egyiptomtól való elszakadás már a Ba'at politikai erősödésének eredménye volt, de a párt ekkor még nem tudott egyedül kormányozni. A legtöbb pártot – az 1963-as újabb puccsig – engedte működni, sőt fel is használta azokat saját céljaira. Az unióból való kilépés és a stabil uralom kiépítése között eltelt tíz év alatt a párton belül lezajlott egy folyamat, melyben először a katonai szárny állította félre a civilt, majd pedig a különböző felekezeteket és nagyvárosokat képviselő katonai csoportok szorították ki egymást. A küzdelmet megannyi regionális esemény kísér-

ugyanis aš-Šišāklī mögött olyan széles, társadalmi beágyazottsággal rendelkező réteg, mint 1970 után Hāfiż al-Asad esetében. Seale, 1986. 118–147.; Dam, 1996. 28–29., 118–135.

¹⁶ Seale, 1986. 307–326.

te – például az egymást gyorsan váltó puccsok Irakban, a Ba'at iraki hatalomátvétele, vagy az 1967-es Izrael elleni háború, melyben Szíria elveszítette a Golán-fennsíkot –, ezek azonban döntően nem befolyásolták az ország belső fejlődését. Régóta nyilvánvaló volt, hogy a Ba'at Szíria legerősebb ereje, az egyetlen olyan erő, amely képes az országot összefogni a – Ba'at-szal történt összenövése óta immár ideológiával és társadalmi támogatással is rendelkező – hadsereg segítségével. Az pedig, hogy a küzdelemből melyik belső csoport kerül ki győztesen, csakis annak a kérdése volt, hogy melyik bizonyul szervezettebbnek és összetartóbbnak. 1970-re, amikor Hāfīz al-Asad (Háfez al-Aszad) átvette a hatalmat, és lezajlott az utolsó katonai puccs, a belső erők végleg kimerültek a 30 év szakadatlan harcaiban. Megindulhatott az új ország felépítése, amit igazából 1949-ben el kellett volna kezdeni – immár a Ba'at elvei alapján. Az 1970-es években Szíria olyan fejlődésen ment át, amely egyrészt példátlan, másrészt bebetonozta a kormány hatalmát. Az a Szíria, melyet ma ismerhetünk, és amely a 2000-es években a térség egyik leggyorsabban fejlődő állama volt, ekkor született.¹⁷

Eszmék és irányzatok

Szíria fejlődésének meghatározó tényezői kétségtelenül a térségbeli fejlődés, a második világháború utáni képlékeny közel-keleti viszonyok voltak, ám Szíria nemzetközi helyzetét nagyban befolyásolták belső viszonyai, belső szellemi, politikai fejlődése. Mindaddig, amíg a szír belső viszonyok rendezetlenek voltak, Szíria sodródott a belsőleg stabilabb államok alkotta csoportok között. Amikor azonban a belső helyzet nyugodtabb és stabilabb lett, Damaszkusz is egy lett a térség meghatározó tényezői között. Épp ezért fontos röviden áttekinteni, hogy milyen szellemi irányzatok hatották át a függetlenség utáni szír politikai életet.

Sok kérdés osztotta meg a politikai gondolkodást, ami rengeteg választ, így rengeteg irányzatot eredményezett. Szomorú mellékjelensége azonban a szír fejlődésnek, s ennyiben némileg sajátos is a többi arab országéhoz képest is, hogy bár rengeteg szellemi irányvonal jött létre, mindazonáltal hiányoztak azok a karizmatikus vezetők, akik valóban képesek lettek volna összefogni az országot, és esetleg irányt mutatni az egész térségnek. Ugyanakkor azok a tehetségesebb, politikailag rátermettebb vezetők, akik időről időre ki tudtak alakítani valamilyen egységet az országban, általában nem rendelkeztek komoly ideológiai meggyőződéssel. Ez a magyarázata annak, hogy a stabilabb kormányzat csak akkor jöhetett létre, amikor a nagyobb irányzatok küzdelme már lezajlott, és a társadalom nagy része is belefáult ebbe.

A két világháború között még egységes, szinte ideológiamentes szír politikumról beszélhetünk. A „politikai osztály” erős embereit a régi nagy családok, általában a szunnita földbirtokos vagy kereskedő klánok idősebb tagjai adták, akik személyükben egy-egy nagyvárost jelenítettek meg. A létező nagy pártok mind a Nem-

¹⁷ Dam, 1996. 34–135.; Lesch, 2005. 180–197.

zeti Blokkban tömörültek, áthatotta őket a nemzeti érzés, a francia hatásra megjelenő szekuláris és köztársasági állameszme, illetve a függetlenség vágya. Egyetlen céljuk az ország egységének elérése (vagyis a felekezeti államocskák felszámolása) és függetlenségének kivívása volt. Amikor ez többé-kevésbé megvalósult,¹⁸ merült fel a hogyan tovább kérdése, és indult meg az addig egységes tömb szétválása, egyben az új csoportok megjelenése.

A Nemzeti Blokk a Nemzeti Pártra, amely döntően Damaszkuszt képviselte, és külső partnerei Szaúd-Arábia és Egyiptom voltak, illetve a Néppártra bomlott, mely mögött Aleppó szempontjai álltak, külső szövetségesei pedig Irak és Jordánia voltak, mivel Aleppó gazdasági érdekei ezt diktálták. Ezek a pártok sem mély társadalmi gyökerekkel, sem társadalmi-politikai jövőképpel nem rendelkeztek, sokkal inkább a régi elit gazdasági érdekeit és emocionális elköteleződéseit képviselték. Ugyanakkor a második világháború után a szír társadalmat is – a legtöbb arab országhoz hasonlóan – áthatotta a korábbi gyarmatosító nagyhatalmak elutasítása és a szekularizmus, így ebből következően ezek a gondolatok képezték a hagyományos pártok teljes politikai töltetét a köztársaság eszméjével együtt, amely a fejlettség szimbóluma lett. Ez a magyarázata annak is, hogy amikor az 1950-es évek elején a Néppárt hatalomra jutott, nem tudott komoly eredményt elérni az Irakkal való egyesülés ügyében, mivel a monarchikus államformát, valamint a nyílt gazdaságikatonai szövetséget Angliával még a párton belül is sokan elfogadhatatlannak tartották, nem is beszélve a többi pártról, a hadseregről vagy a társadalom szélesebb rétegeiről. A köztársaság a függetlenség szimbóluma lett, míg egy monarchiával való egyesülés – lett légyen az gazdaságilag bármennyire is szükséges és előnyös, politikailag pedig racionális – az árulással lett volna egyenértékű, mely vád a hatalmon lévő kormánnyal szemben mindig felhasználható volt. A Néppárt erózióját elsősorban az okozta, hogy bár támogatta az unió gondolatát, azt nem tudta sem nyíltan képviselni, sem elérni, míg a Nemzeti Pártét az, hogy az egyesülés megakadályozásán túl nem volt képes alternatívát adni. Ez a patthelyzet eredményezte, hogy a függetlenség és a stabilitás megjelenítője a hadsereg lett, amelynek vezetői 1949-től kezdve több puccsot is végrehajtottak. A katona elnökök-miniszterelnökök azonban hosszabb ideig nem tudták megtartani hatalmukat, mert nem volt mögöttük szellemi háttér és ebből következően társadalmi tömegbázis. A fejlődésnek ez az íve előrevetítette a hagyományos pártok halálát és új, immár ideológiai alapú pártok térnyerését.¹⁹

A függetlenség elérése után a politikai gondolkodáson belül felmerült néhány, az ország berendezkedésével kapcsolatos sarokpont és mindenképpen megoldandó alapkérdés. Ezek közül a legfontosabb a szekuláris és köztársasági állam megteremtése volt. Egy igazságosabb társadalmi modell kialakítása, amely a régi keretek bizonyos felbomlasztását jelenti (például a földosztás által), és egyúttal nagyobb társadalmi mobilitást enged. Ezeket az elképzeléseket főképpen a baloldali mozgalmak támogatták, és az 1950-es években szerte a világban felívelőben voltak

18 Uzer, 2010. 88–105.

19 Seale, 1986. 1–57.; Khoury, 2014.

a baloldali pártok. A társadalmi célok mellett világviszonylatban is erősödött a nemzeti érzés, a függetlenség vágya, egyben a – korábbi gyarmattartó – nagyhatalmak elutasítása. Ugyanakkor azt is meg kellett válaszolni, hogy mit is jelent a nemzet. Esetünkben szír, vagy csak arab nemzetéről beszélhetünk, illetve ezeknek mik a kezei? Hol a helye a Szírián belüli számos etnikai vagy felekezeti kisebbségnek? Két sajátosan helyi válasz született, a Szíriai Nemzeti Szociális Párté, illetve a Ba'at-é. A két párt ugyanazokra a kérdésekre teljesen más megoldásra jutott.

Az SZNSZP-t Anṭūn Sa'āda (Antun Saada) libanoni keresztény gondolkodó alapította 1932-ben,²⁰ nagyban merítve az akkori szélsőjobboldali eszmékből. Bár az alapító 1949-ben meghalt, szellemi hagyatéka máig erős. Az ő nézeteiben is kiemelt szerepet kapott egy igazságosabb, szocialisztikus társadalomkép, nemzetfelfogásában Sa'āda elutasította mind a nyelvet, mind a vallást mint az identitás forrását. Úgy tartotta, hogy a nemzetet az egy helyen élő, azonos szellemi és történelmi hagyományokkal rendelkező emberek közössége alkotja, így esetünkben a szír nemzetet az egykori Nagy-Szíria és Irak területén élők. Ebből következően Sa'āda elvetette az arab egységet, mivel a szíriai embereknek sem az Arab-félszigethez, sem Észak-Afrikához nincs semmi közük. Ebben a nemzetben minden vallási és etnikai közösségnek természetes helye van, mivel azok mind egy egységes fejlődés különböző ágai, amelyeket összeköt a közös szellemi hagyomány.

A függetlenség elérése után a fiatalok és a hadsereg köreiben az SZNSZP igen népszerű volt, kiváltképp a kisebbségek között, ám a pártot 1954-ben egy politikai gyilkosság után – nagyrészt a fő rivális Ba'at nyomására – egy valószínűleg boszorkányüldözés keretében felszámolták. Tagjait letartóztatták, az államigazgatásból és a hadseregből eltávolították, több vezetőjét száműzték vagy kivégezték. Csak 2004-ben engedélyezték újra működését ismét. Szellemi hatását mutatja, hogy 2010-ben az állampárt, a Ba'at után a második legnagyobb tagsággal rendelkező párt volt.²¹ Annak, hogy az SZNSZP az 1950-es évek versengésében alulmaradt, az volt a fő oka, hogy ideológiája túl elvont volt, társadalmi programja a Ba'at-éhoz képest gyengébb. Ismételt felívelése elsősorban az arab szolidaritás 2000-es években világosan megmutatkozó hanyatlásának, azaz a Ba'at bizonyos fokú szellemi csődjének köszönhető.²²

A Ba'at-²³ 1940-ben három szír alapította. A szunnita Šalāḥ ad-Dīn al-Biṭār (Salah al-Din al-Bitar), az ortodox keresztény Mišīl 'Aflak (Michel Aflak) és az 'alawī Zakī al-Arsūzī (Zaki al-Arsuzi),²⁴ akik már személyükben is megvalósították a felekezeti korlátok általuk kívánt meghaladását. A Ba'at eszmerendszere a maga idejében szintén rendkívül progresszív volt. Forradalmian új, egyenlőségen alapuló, szocialista

20 A pártot hivatalosan 1935-ben jegyezték be.

21 Ez különösen nagy eredmény annak fényében, hogy a diákegyesületek, a köztisztviselők és a hadsereg tagjainak körében 2012-ig csak a Ba'at toborozhatott tagokat.

22 Seale, 1986. 64–72., 238–246.; Sa'āda, 1937.

23 Hivatalosan *al-Ba'at at-'Arabī*, azaz Arab Újjászületés.

24 Valójában Arsūzī eredetileg egy önálló szervezetet alapított, de a két párt 1947-ben egyesült. A Ba'at szellemi alapját a három gondolkodó munkáinak együttese képezi, így végső soron egységes mozgalmarról beszélhetünk.

társadalmi modellt hirdetett, amely a parasztokra és a munkásokra épített, ugyanakkor mélyen nemzeti is volt. Meghaladta az addigi – több évszázados – arab-islám történelemszemléletet, melyben az arabság és az iszlám kultúra szétválaszthatatlan, és ehhez kapcsolódott a történelmi küldetéstudat. E felfogás szerint az iszlám nem létezik az arabság nélkül, s hasonlóképpen az arabság sem az iszlám nélkül. Még ha vannak is nem arab muszlimok és nem muszlim arabok, az iszlám magja és vezető ereje mindig is az arabság, a nem muszlim arabok is szükségszerűen az iszlám uralma és szellemisége alatt élnek. A Ba'at viszont azt hangsúlyozta, hogy létezik egységes arab kultúra és történelem az iszlámtól különválasztva is, és ezért a második világháború utáni szétszabdaltságot nem kicsiny, helyi szinten kell feloldani, hanem az egész arab térség egybeolvadása a cél. Ezt jelképezi a párt jelszava: „Egyetlen arab nemzet egy örök üzenettel.”²⁵

A Ba'at is egy szekuláris államot propagált, meghaladva a felekezeti viszonyokat, mivel az itt élők mind arabok. Ezek az elképzelések nagy támogatottságot szereztek a pártnak az arab világban, helyi szervezetei több országban is kiépültek, ám pont Szíriában komoly gyengesége volt a Ba'at-nak, hogy nem volt nyitott az etnikai kisebbségek felé, amelyeket ezért az SZNSZP felkarolt. Vonzó volt viszont a felekezetek számára, mivel az SZNSZP-vel szemben nem vetette el a vallásosságot, csak a különbségtételt a felekezetek között. A Ba'at-nak kezdetektől fogva két komoly bázisa volt, és így két szárnya alakult ki. Az egyiket, a „szunnita civil szárnyat” döntően a nagyvárosok fiatalabb generációi, elsősorban az alsóbb rétegek alkották, a másikat, a katonai szárnyat a hadsereg fiatalabb, felekezeti kisebbségekből származó tisztjei. A párt felívelésének kulcsa éppen az 1970 után komoly sikereket hozó radikálisabb társadalmi programban rejlett, amely egyrészt kiterjesztési lehetőséget ígért a kisebbségeknek, másrészt pánarab üzenet tartalmazott, amely sokkal jobban rezonált a térség 1950–1960-as évekbeli fejleményeire.²⁶

Amikor 1949-ben először jutott hatalomra a hadsereg, a katonai vezetők mögött még nem álltak kiforrott szellemi irányzatok, bár egyik-másik vezető élvezte valamelyik új párt támogatását. A hadsereg uralma sokkal inkább azt mutatta, hogy a hagyományos pártok megbuktak, a fejlődésnek új irányt kell szabni: megfelelő ideológiai-szellemi háttérrel stabilitást biztosítani. A hadsereg teremthetett stabilitást, de eszméket aligha. Ez a magyarázata annak, hogy aš-Šiřakli hatalma csúcán miért hozza létre az Arab Felszabadítási Mozgalmat, amely jól hangzó jelszavak mellett megpróbálta az acsarkodó politikai frakciókat egybekovácsolni.

1954-ben, a katonai diktatúra bukása után a hagyományos pártok még egyszer hatalomra kerültek, de az 1954. évi választások már mutatták, hogy napjaik meg vannak számlálva. Amikor az Egyesült Arab Köztársaság felbomlott, a legerősebb párt már a Ba'at volt, amely 1963-ban formálisan is átvette a hatalmat. 1966-ban, amikor a párt újabb puccsal hivatalosan is egyeduralmú lett, kiszorították a hatalomból a még megmaradt pártokat, majd pedig a párton belül a katonai szárny a civilt. 1966 tehát a hadsereg – már régóta készülődő – győzelmét jelentette a párt

25 *Umma 'arabiyya wāhida dāt risāla hālida.*

26 Dam, 1996. 1–47. Lásd még 'Aflaq írásait: <http://albaath.online.fr>.

és egyben Szíria fölött. A harc 1970-ig tovább folytatódott a különböző katonai klikkek között, melynek végén az 'alawī tisztéké, azon belül is a tengerpartról származó szűk csoporté lett az elsőbbség Hāfiż al-Asad vezetésével. A hatalmi harcokban elsősorban a személyi ellentétek, de egyben a vezetők mögött álló kisebbségek, illetve az általuk képviselt szíriai nagyvárosok és vidékek szembenállása és rivalizálása játszotta a fő szerepet. A több évtizednyi belső küzdelem lezárultával a Ba'at, de sokkal inkább egy szűk körű, összetartó politikai-katonai klikk rivális nélkül irányíthatta az országot.

Az egyetlen komoly kihívás, ami a kormányzatot érte, nem a politikai szervezetek részéről, hanem a politikai gondolkodás addigra már meghaladottnak tűnt szférájából jött, mégpedig a hagyományos szunnita-muszlim vallásos gondolkodás felől. A függetlenné válást követő időszakban is jelen volt a régi vallási elit, majd a Muszlim Testvériség ideológiája, ám akkoriban kevésbé volt népszerű az új, baloldali, szekuláris ideológiákhoz képest, mivel az 1940–1950-es években az arab társadalmat áthatotta egy új társadalom eszményképe és a változás vágya. A vallásos eszmék sok tekintetben összekapcsolódtak a leáldozóban lévő hagyományos politikai ellittel és a monarchikus államformával. Ebben az időben még nem volt egy olyan erős szervezet, mint a Muszlim Testvériség – főképpen nem olyan komoly állami támogatókkal, mint napjainkban az Öböl-országok –, amely össze tudta volna fogni azokat a tömegeket, amelyek az iszlám vallás előírásai szerint kívánták a politikai életet is megszervezni.

Az identitás körüli eszmei viták során az SZNSZP és a Ba'at mellett, annak ellenpárjaként a szunnita fundamentalizmus is megjelent. Az SZNSZP számára az identitást a lokalitás jelentette, elvetve mind a vallást, mind az arab – nyelvi-származási – egységet. A Ba'at szerint viszont az identitás alapja az arab nyelv és kultúra, elvetve a lokalitást, a helyi kultúrát, a helyi hagyományokat, s egyszersmind a vallást is. A Muszlim Testvériség az identitást a vallásból eredeztette, elutasította mind a lokalitás szerepét, mind az arab nemzeti gondolatot. Bár mindenkinél erősebb és tisztább identitásképet tudott felmutatni, hiányzott a program, és gondolatrendszerének gyenge pontja volt, hogy nem tudott mit kezdeni Szíria megannyi felekezetével, melyek tagjai alkották a hadsereg és a politikai élet jelentős részét. Mi több, Szíriában hagyományosan idegen volt a vallási fundamentalista gondolkodásmód, ugyanakkor sok felekezet élt az országban.

Amikor az 1960–1970-es évek viszontagságai után az arab egység létrejötte egyre inkább illúzióvá vált, akár még két ország között is, a hatalomra jutott baloldali mozgalmak – Irakban, Egyiptomban és Szíriában – minden látható gazdasági eredményük ellenére nem tudtak áttörő megoldást hozni a társadalmi feszültségek enyhítésére. Nem szűnt meg a szegénység, a korrupció, a vidék leszakadtsága és a harmadik világ megannyi jellemzője. A baloldali eszmék idővel kifulladtak, s folytatódott az a „szellemi libikóka”, amely az arab világ egészét áthatja. A különböző progresszív eszmék erősek a jövőképben, a társadalmi és gazdasági tervekben, de gyengék az identitáshoz kapcsolódó viszonyok kezelésében, különösen az egyszerű emberek szemében, míg a fundamentalizmus erős az identitás kérdésében – minél nagyobb a szunnita többség a társadalomban, annál inkább –, ám gyenge a

gazdasági és társadalmi vízió tekintetében. Amikor az egyik irányzat hatalomra kerül, majd lassan elveszti újszerűsége varázsát, szükségképpen felível a másik. Ez magyarázza az utóbbi időben a térségben lezajlott éles váltásokat, miként Egyiptomban 2011-től napjainkig.²⁷

Szíriában is, amikor a progresszív eszmék harca véget ért 1970-ben, az arab egység jelszava pedig egyre jobban megkopott, ismét előretört az iszlám fundamentalizmus. 1976-tól egyre gyakoribb tüntetésekből és merényletekből öltött testet, míg végül 1982-ben a hamái felkelésbe torkollott, amelyet a hadsereg leverett. A nemzeti öntudat erősödése és az iszlám fundamentalizmus visszaszorulása idején a Ba'at megszerezte a hatalmat, majd stabilizálta uralmát, egészen 2011-ig, amikor a térségben mindenütt ismét lendületet kapott a fundamentalizmus. Minthogy a vallási fundamentalizmus ellenpárja a nemzeti gondolat – bármilyen konkrét formát öltön is –, nem véletlen, hogy napjainkban a megkopott Ba'at és a rehabilitált SZNSZP szellemisége összeolvad egy laza egyvelegben.²⁸

Mint láttuk, Szíria fejlődését döntően meghatározta a hadsereg. Ez a jelenség általános a harmadik világban, ahol az intézmények gyengék, a politikai tömegmozgalmaknak és az állampolgári tudatosságnak nincs komoly hagyománya, az elmaradottság és a szegénység miatt pedig gyors megoldások kellenek. Ebben a helyzetben a legerősebb intézmény a hadsereg, amely eleve a rendre épül, így sok esetben a stabilitás szimbóluma lesz, és válságos időkben magához ragadja az irányítást. Ezt láthatjuk Latin-Amerika vagy Afrika sok államában. A stabilitás megőrzése érdekében pedig hatalma csúcsán a hadsereg, hogy társadalmi bázist hozzon létre, valamilyen – sok esetben mesterségesen kialakított, erőltetett – eszmét hirdet meg, általában forradalmi köntösben. Hasonló történt Szíriában és több más arab országban is. Egy komoly különbség azonban van. Aš-Šiřakli vagy a „nasszerizmus” esete megmutatta, hogy a mesterséges ideológiaépítés önmagában nem mindig elégséges, a Ba'at vonatkozásában tehát másról van szó. Az eszme akkor született, amikor a hadsereg uralma még nem volt adott, így tehát a katonaság és az eszme valós érdekházassága jött létre. A kettő együtt ívelt fel, jutott hatalomra és stabilizálta a létrejött hatalmi viszonyokat. Olyan mélyen összefonódott a kettő, hogy erősen megkérdőjelezhető, vajon létezhet-e egyik a másik nélkül. A párt bukásával jó eséllyel felbomlana a hadsereg, míg a hadsereg politikából való kivonulásával valószínűleg a Ba'at valós uralma megszűnne. Ez pedig még akkor is igaz, ha Szíriában nem beszélhetünk sem egypárti, sem katonai diktatúráról, hanem egy annál jóval komplexebb struktúráról, melynek leírása itt meghaladja a terjedelmi korlátokat. A mai szír közgondolkodásban a nemzet – megannyi felfogásában –, a függetlenség, a haza és a hadsereg fogalmai összerosódnak.

27 Bakri, 2013.

28 Dam, 1996. 75–117.

A térség és a nagypolitika

Szíria belső mozgásait – különösen a puccsokkal teli 1940–1950-es években – lehetetlen elválasztani a térségbeli erőviszonyoktól, illetve azoktól a nagyhatalmi játszmáktól, amelyek a folyamatok mögött álltak. Mint láttuk, minden belső mozgás eredője a térségben folyamatosan változó erőviszonyban gyökerezett. Szíria kezdetben még túlzottan gyenge volt az önálló regionális politikához. Érdekes módon – a közhiedelemmel szemben – nem Izrael kérdése volt a meghatározó, azt ugyanis a legtöbb arab ország az 1960-as évekig másodlagos ügynek tekintette, olyan kérdésnek, amely automatikusan megoldható, amint az arab egység – bármilyen formában is – létrejön. Sokkal inkább a különböző felfogású és háttérű, egyben különböző nagyhatalmak pártfogását élvező államok egymás közti rivalizálása jelentette a legnagyobb ellentétet, és a szembenállás során sokáig a legtöbb állam számára Szíria tűnt a mérleg nyelvének, amely ha stabilan bármelyik oldalra állítható, akkor a térségbeli erőviszonyok valamelyik csoportosulás javára megváltoznak.

Az első világháború kitörésekor formálisan az egész térség Líbia és Irán között az Oszmán Birodalomhoz tartozott. Anglia azonnal leválasztotta a már régóta kezében tartott Egyiptomot, ahol aztán egy 1922-ben általa felállított monarchiával, egy független állam álcája alatt gyakorolta befolyását. A két országot 1936-tól formális szövetségi és gazdasági egyezmény kötötte össze.²⁹ Az antanthatalmaknak az Oszmán Birodalom többi arablakta területeivel kapcsolatban terveik voltak, így nyíltan támogatták a mekkai helytartó és fia, Fajšal (Fejszál) vezette Hāšimī- (Hāsīmi-) családot, az általuk kezdett arab felkelést. Bár nekik egy független és egységes arab államot ígértek, a két antanthatalom, Anglia és Franciaország megegyezett a térség háború utáni felosztásában.³⁰ A háború sikeres előrehaladtával, ahogy Fajšal igényei nőttek, Anglia titokban megkezdte kellemetlenné vált szövetségese meggyengítését, és megegyezett az Arab-félsziget belső területeit uraló Sa'ūd- (Szaúd-) családdal.³¹ A háború végén tehát a Hāšimī-család angol támogatás és nemzetközi garanciák híján gyorsan elvesztette magterületét a Sa'ūd-családdal szemben, és egy

29 *The Cambridge History of Egypt*, 1998. vol. 2. 285–295.

30 Az 1916-os Sykes–Picot-egyezményben a két fél biztosította egymást, hogy a háború után Szíria és Libanon francia, míg Egyiptom, Irak, Palesztina és az Arab-félsziget brit érdekövezet lesz. Az Irak és Szíria közt fekvő területet, melyet arabul Ġazīra-nak (Dzsazíra) neveznek és nagyjából a Moszuli vilajet területének felelt meg, a kellő gazdasági egységű érdekében felosztották. Keleti, nagyobb fele Moszul központtal angol, míg nyugati fele Dayr az-Zūr központtal francia felségterület lett. Lugosi, 2006.

31 Az Arab-félszigetet az első világháború kezdetén három helyi arab hatalom uralta. A Vörös-tenger menti részt a Hāšimī-család irányította formális oszmán fennhatóság alatt, az északi részt, Šammart a Rāšīd család, míg a középső területet Rijād központtal – mely nem véletlenül máig a szaúdi állam központja – a Sa'ūd-család. Ez utóbbi nem vett részt az arab felkelésben, hanem a törzsekből vegyesen, vallási alapon szervezett hadseregével, az úgynevezett *lhwān*-nal (Testvériség) egyesítette a belső területeket, majd 1925-re az egész félszigetet. Az *lhwān* folytatni kívánta küzdelmét a mai Jordánia és Irak irányában, de az angol fenyegetésre a szaúdi vezetés leszámolt fanatikus követőivel és elfogadta máig fennálló határait. Nem kockáztathatta meg ugyanis, hogy a belsőleg gyenge és fejletlen ország szembehegyezkedjen Angliával, melynek segítségétől erősen függött. Éppen ez a kelletlen függés eredményezte viszont, hogy az angol támogatást hamar felváltotta az amerikai, és máig hatóan szoros szövetség épült ki a második világháború után Szaúd-Arábia és az Egyesült Államok között. Kechichian, 2001. 23–70., 91–128.

saját állam felállításával próbálkozott meg 1920-ban Damaszkusz központtal. Franciaország csapatokat tett partra, és hamar elfojtotta a kísérletet. A Hāšimī-család csillaga azonban nem áldozott le: elfogadva ismét az angol támogatást, Fayšal Irak, testvére, 'Abd Allah (Abdulláh) pedig Transzjordánia királya lett. Bár a család így két ágra szakadt, összekötötte őket szoros szövetségük, a Szaúd-Arábiával való ellenséges viszony és az angol támogatás.³²

A második világháború után – amikor az arab egység és függetlenség vágya áthatotta az arab utcát – a térségbeli viszonyok úgy néztek ki, hogy a legerősebb állam az angol befolyás alatt álló Egyiptom volt. Saját dominanciája megőrzése érdekében támogatta az Arab Liga 1945-ös megalakítását, ám azt kezdettől fogva egy laza szervezetként fogta fel, amelyen keresztül formális unió nélkül irányíthatja az arab országokat. Az Arab-félsziget legnagyobb országa, Szaúd-Arábia, mely ekkor még óriási olajkincsei és vagyona nélkül egy gyenge és fejletlen állam volt, nem is gondolhatott arra, hogy befolyást szerezzen a többi állam fölött, ám a Hāšimī-tömböt meg akarta fékezni. A két imént említett állam nem volt egymás természetes szövetségese, mégis összekötötte őket az angol befolyás és a Hāšimī-tűlsúly réme.³³ A térfél másik oldalán ott állt Irak és Transzjordánia – Hāšimī királyaik vezetése és szintén angol befolyás alatt –, amelyek szeme előtt egy regionális unió lebegett. Egy olyan állam, amelyben egyesülne a mai Libanon, Szíria, Jordánia, Palesztina és Irak, s amely kellő ellensúlya lenne mind a Sa'ūd-családnak, mind Egyiptomnak. Libanon, mint kis állam, mely a függetlenné válás után is fenntartotta jó viszonyát Franciaországgal, elsődlegesen saját fennmaradása miatt aggódott, főképpen azért, hogy Szíria ne kebelezzék be, és így kész volt elfogadni bármely térségbeli állam támogatását minden szír uniós tervvel szemben.

Szíria jelentette tehát a mérleg nyelvét. Ha 1946-ban csatlakozott volna a Hāšimī-tengelyhez – ami mind történelmileg, mind gazdaságilag logikus lett volna –, eldöntötte volna a kérdést. Csatlakozása az egyik oldalon, míg függetlensége a másikon oly drága kincs volt, mely messze túlmutatott saját értékén. A fennálló viszonyokat bonyolította, hogy Szíria szövetsége Irakkal megbolygatta volna az angol-francia viszonyt, mivel Franciaország a második világháború után is saját érdekszférájának tekintette két korábbi mandátumterületét. Szíria fejlődését alapvetően meghatározta a rivalizálás ezen kusza hálójában, amelyből ha bármikor is megpróbált kitörni, az ellenérdekelt felek beavatkoztak.

1949-ig a damaszkuszi vezetés vigyázott függetlenségére, és élvezte a szaúdi támogatást, ám saját belső eróziója miatt az országnak szilárdabb vezetésre volt szüksége. Ezért is támogatta Szaúd-Arábia és az Egyesült Államok Ḥusnī az-Za'īm puccsát, mely számítás alapvetően helyes volt. Bár az-Za'īm az aleppói gazdasági igények megjelenítője volt (a vidéket ugyanis súlyosan érintette északi területeinek Törökországhoz kerülése, illetve az Iraktól való elszigeteltsége), első lépéseit Bagdad irányába tette. A puccs után – részben az Izraellel folyó fegyver-

32 Irak és Transzjordánia, a mai Jordánia jogelődje formálisan 1921-ben lett önálló állam, de mindkettőt – Egyiptomhoz hasonlóan – szövetségi és gazdasági egyezmény kötötte Angliához. Meyer-Bryson, 2008. 259–292.

33 Seale, 1986. 16–23.

szüneti tárgyalások során – sürgősen szüksége volt katonai és diplomáciai támogatásra, illetve arra, hogy a kormányát a külföldi országok elismerjék. Irak és Jordánia azonban óvatos volt, tekintve hogy egy formális szövetség komoly szaúdi, egyiptomi és francia ellenkezést váltott ki, és könnyen jelenthetett volna háborút, ugyanakkor a helyzet Damaszkuszban a puccs után bizonytalan volt. Mire pedig döntésre határozták el magukat, már késő volt: az-Za’im már stabilan elkötelezte magát az amerikai gazdasági, illetve a szaúdi és az egyiptomi diplomáciai támogatás fejében.

Ḥusnī az-Za’im bukását az említett lépés is siettette, mivel azok az erők, amelyek őt hatalomba segítették, még mozgásban voltak. Főként a hadsereg fiatalabb, arab nemzeti érzéstől átítatott tisztjei, illetve a gazdaság fontosabb szereplői elvetették a megkisebbitett Szíria önálló létét, és több államot magában foglaló uniót sürgettek. Ezek az erők emelték magasba al-Ḥinnāwīt. Irak a maga részéről szintén sokat tett azért, hogy az-Za’im megbukjon. A puccs után az új katonai kormányzatot Bagdad siettette az unió irányába, ám messze nem következetesen. Hiányzott a világos terv és az elszántság, így al-Ḥinnāwī is jobbnak tartotta óvatosan kitérni az ajánlat elől. Az év eleji dilemma: vajon van-e belső támogatottsága az uniónak, ismét felmerült, így az új szír kormányzat elnapolta az unió kérdését a nagy hirtelenjében kiírt választások utánra.

Az 1949-es szír választások a Néppárt, így az iraki tábor győzelmét hozták, a hatalom pedig visszakerült a polgári irányítás kezébe, ám sem a politikusok, sem a hadsereg nem támogatta egyértelműen az uniót. A Néppárt tagjai tartottak mind a nemzetközi hatásoktól, mind a hadseregtől, a hadsereg nagy része pedig, mivel tisztjeit áthatotta az arab nemzeti érzés, nem kívánt angol érdekszférába kerülni. A függetlenség és a köztársasági érzés felülírta az Irak iránti lelkesedést. Bár az egyesülés ilyen keretek között már nem volt reális, kiábrándulva mindkét tábor ígéreteiből és a túlzott angol függéséből, a hadsereg 1949 végén ismét a maga kezébe vette az események irányítását. Aš-Šiṣaklī korszaka a függetlenségpártiság erősödését hozta magával. A belső erők ekkor fontosabbnak vélték az ország megerősítését, mielőtt bármifajta egyesülés megvalósulna. Amikor 1954-ben a hadsereg visszaadta a hatalmat a civil irányítás kezébe, addigra az Irakot pártoló erők jelentős többségbe kerültek, 1955-ben azonban ismét döntően megváltoztak az erőviszonyok.³⁴

1952-ben Egyiptomban megdőlt a monarchia, és a hadsereg ‘Abd an-Nāšir³⁵ vezetésével – a hagyományos „oszd meg és uralkodj” politikával először és utoljára szakító módon – markánsan pánarab irányt vett. Ez a politika elutasított bármifajta szövetséget a volt gyarmattartókkal, nyílt együttműködést követelt a térség arab államai között és támogatott minden arab függetlenségi mozgalmat. Ettől

34 Seale, 1986. 24–63.

35 A monarchiát a hadseregen belül szerveződött Szabad Tisztek Mozgalma döntötte meg. 1953-ban, az Egyiptomi Köztársaság létrejöttékor annak első elnöke Muḥammad Nağīb lett, a mozgalom igazi irányítója és erős embere azonban Ğamāl ‘Abd an-Nāšir, Egyiptom második elnöke (1956–1970) volt. *The Cambridge History of Egypt*, 1998. vol. 2. 337–373.

kezdve Kairó nyíltan ellenséges volt minden olyan arab kormánnyal szemben, amely szövetségben állt valamilyen nyugati nagyhatalommal.

1955-ben a bagdadi szerződés aláírásával létrejött a Közel-keleti Szerződés Szervezete vagy ismertebb nevén a Bagdadi Paktum,³⁶ amely alapjaiban megosztotta az arab közvéleményt. Az iraki vezetés jobban bízott a nyugati fegyverekben és diplomáciai támogatásban, mint az addig már többször leszerelt arab szolidaritásban, és a többi arab országot is sürgette, hogy lépjen be a szövetségbe. Az addig vele nyíltan szimpatizáló szír vezetést is erre kapacitálta, mivel potenciális szövetségést látott a visszatérő „régí gárdában”, és éppen ezért támogatta a nacionalizmusra építő aš-Šiškli bukását. A régi-új szír vezetés azonban – érezve saját belső támogatottságának hiányát és tartva a közvéleménytől – félt elfogadni egy gazdaságilag fontos, katonailag pedig jól igazolható szövetséget. Szíria tehát ismét a vetélkedés színtere lett. Ha ugyanis belép a Bagdadi Paktumba, Szíriát biztosan követte volna Libanon, Jordánia, valamint – még ha formálisan nem is csatlakozna, de biztosan támogatná a szervezetet – Szaúd-Arábia, míg ez esetben Egyiptom egyedül marad, és ‘Abd an-Nāšir politikája nyíltan megbukik. Szíria a csatlakozással utólag is megerősítette volna az iraki kormányt, amelynek mindezek ellenére voltak fenntartásai a Bagdadi Paktummal kapcsolatban. A másik oldalon pedig Egyiptom számára döntő fontosságú volt, hogy Szíria ne lépjen be a szövetségbe, mivel ez esetben az említett országok is távol maradnak a Bagdadi Paktumtól, így Irak elszigetelődik, ugyanakkor ezek az államok Kairó felé fordulhatnak.³⁷

A régi politikai osztály, mint láthattuk, előre menekült az Egyiptommal való unióba. Az unió sikerességét akadályozta a két ország egymástól való elzártsága, az eltérő nyelv és kultúra, valamint a fejlettségbeli különbségek. Szíria nem volt elég fejlett, hogy ebben az államszövetségben megfelelő színvonalú saját tisztí és hivatalnokállománnyal képviselje magát, de fejlettebb annál, hogy az egyiptomiak beözönlése ne sértse önérzetét. A készülletlenség, a világos tervek hiánya, a nemzetközi kihívások, meg persze a személyi ambíciók és önzés mind siettették az elkerülhetetlen véget.

Az Egyiptommal alkotott államszövetség felbomlásával, amit ismét a hadsereg puccsa ért el, az inga ismét a másik irányba lendült ki, és Bagdad felé sodorta Damaszkuszt. 1958-ban ugyanis Irakban is megdőlt a monarchia, és az ország szintén nemzeti irányt vett. Sokáig úgy tűnt, Irak is részt vesz egy újabb térségbeli uniós elképzelés megvalósításában, amit az iraki közvélemény döntő többsége is követelt. Ha létrejött volna egy iraki-szíriai unió, a hagyományos törésvonalak talán meghaladhatóak lettek volna, mert ez esetben Libanon és Jordánia csatlakozása – a helyi monarchia bukásával – elkerülhetetlenül bekövetkezik. Az új iraki vezetés azonban – tekintve hogy az a Szaúd-Arábia támogatta, amely nem kívánt egy gyenge Hāšimí-tömböt egy jóval nagyobbra és erősebbre cserélni – fontosabbnak ítélte saját belső megerősödését.

36 Kölcsönös védelmi szövetség Törökország, Irak, Irán és Pakisztán között, amelynek célja a NATO meghosszabbított karjaként a Szovjetunió feltartóztatása dél felől. A szövetség tagja lett Nagy-Britannia is. *Encyclopaedia of Modern Middle East*, 2004. 363., 573–574.

37 Seale, 1986. 186–237.; *The Cambridge History of Egypt*, 1998. vol. 2. 337–358.

Az unió felbomlása logikus módon eltávolította Szíriát Egyiptomtól, ugyanakkor ismét közelebb hozta Irakhoz. 1963-ban ismét kedvező konstelláció alakult ki. A Ba'at Szíriában átvette a hatalmat, majd ezt követően hamarosan a hadsereg egy részének és a Ba'at helyi szervezetének szövetsége Irakban is. Minthogy a Ba'at és 'Abd an-Nāšir ideológiája nem, legfeljebb jövőképei és ambíciói tértek el egymástól, a nagykoalíció karnyújtásnyira tűnt. A vetélkedés tárgya immár Irak lett a három ország vezetői közt, ami egyre inkább személyi, semmint ideológiai dimenziót nyert. Azok a katonák ugyanis, akik Szíriában, illetve 'Abd as-Salām 'Ārif (Abd asz-Szalám Muhammad 'Ārif) vezetésével Irakban átvették a hatalmat, mélyen megosztottak voltak a Ba'at, egy kifejezetten szír képződmény és 'Abd an-Nāšir között. 1963-ban, egy sikertelen puccs után azonban 'Ārif szakított a Ba'at-szal és Egyiptom pártjára állt. Most tehát a konstelláció ironikus módon úgy alakult, hogy a forradalmi Szíria állt szemben a szintén forradalmi Irakkal és Egyiptommal, de egyben szemben állt a jordániai és a szaúdi monarchiával is. Ez a fordulat világosan jelzi, hogy mennyire megerősödött Damaszkusz, főként szellemi síkon, hiszen immár nem a mérleg nyelve volt, hanem az egyik hatalmi központ, ám helyzetét ez mégsem tette könnyebbé.³⁸

1968-ban Irakban kedvező fordulat állt be, amikor is a Ba'at átvette a hatalmat Bagdadban. Az ország elnöke Aḥmad Ḥasan al-Bakr (Ahmed Haszan al-Bakr) lett, ám a valós hatalmat unokaöccse, Ṣaddām Ḥusayn (Szaddám Huszein) gyakorolta. 1970-ben Szíriában Ḥāfiẓ al-Asad hatalomra kerülésével stabil kormányzat született. Ugyanebben az évben pedig Egyiptomban meghalt 'Abd an-Nāšir, és utóda, Sādāt (Anvar Szadat) elnöksége alatt Egyiptom visszatért hagyományos politikájához, ami szerint Egyiptom érdeke az első, és nem vállal kockázatokat más arab érdekekért. Ezzel Kairó kikerült az uniós tervekből, míg minden korábbinál stabilabb lehetőség adódott Szíria és Irak egyesülésére. A tárgyalások 1979-re célba is értek, és a már kész tervezet értelmében a két ország egyesült volna a Ba'at irányítása alatt. A gyenge Ḥasan al-Bakr lett volna az elnök, míg Ḥāfiẓ al-Asad alelnökként irányította volna az új államot. A személyi ambíciók azonban ismét erősebbnek bizonyultak, és Ṣaddām Ḥusayn, aki jogosan tartott attól, hogy kikerül a hatalomból, azon erőkre építve, amelyek nem nézték jó szemmel az uniót Szíriával, megindította a „Korrektíós Forradalmat”. Ṣaddām Ḥusayn Irak elnöke lett, az államapparátusból pedig eltávolították az unió minden hívét. Bár a két országot ugyanaz az ideológia vezette, névleg azonos célok alapján, vezetőik között pedig pusztán személyi ellentétek voltak, mégis pont utóbbiak miatt vált a két ország egymás legádázabb ellenségévé a 2000-es évek elejéig. Ekkorra Szíria élére új elnök került, míg Irak immár nem jelentett semmilyen veszélyt az 1991-es öbölháború és az azt követő embargók után. Az éppen csak újrainduló gazdasági együttműködésnek³⁹ 2003-ban az amerikai invázió azonban véget vetett.⁴⁰

38 Khadduri, 1978.

39 Szíria kész volt iraki olajat vásárolni és a meglévő vezetéken továbbítani, majd a világpiacon értékesíteni, míg cserébe az embargót megkerülve alapvető cikkeket eladni. Lesch, 2005. 180–183.

40 Dawisha, 2009. 209–241.

Ekkorra azonban Szíria prioritásai már máshová estek. 1979-ben ugyanis Iránban kitört az iszlám forradalom, amely elsöpörte az amerikaiak által erősen támogatott iráni monarchiát, és az új forradalmi rendszer – bár teokratikus és ekképpen a Ba'at szellemiségével összeegyeztethetetlen volt – elkötelezte magát az olyan regionális ügyek mellett, mint a palesztinkérdés, illetve a térség megtisztítása a nyugati befolyástól. A forrongó és belsőleg megosztott Irán lerohanásában Irak komoly anyagi és politikai hasznot látott, így még ebben az évben háborút indított ellene. Míg az arab országok többsége megrettent az iszlám forradalom hevületétől,⁴¹ Szíria – éppen az Irakkal való ellentétéből következően – lehetőséget látott Iránban. Néhány arab ország támogatását megnyerve ugyan, mint Algéria vagy Líbia, de szinte egyedüliként szállított Iránnak, illetve kész volt közvetíteni Irán és az Irakot támogató arab kormányok között. Ebből, az iraki–iráni háború (1980–1988) éveit végig kitartó együttműködésből olyan szövetség született, amely 2006-ban hivatalos katonai szövetség lett.⁴² Bár szokás ezt a kapcsolatot egyfajta síta tengelyként aposztrofálni, utalva arra, hogy Irán síta többségű ország, míg 1970 óta Szíria élén az elnök és a hatalom birokosainak is komoly része síta, a valóságban két egymással nehezen összeegyeztethető rendszerről van szó. Míg Irán ma egy teokratikus ország, Szíria szekuláris. A két államot nem az ideológiai azonosság, sokkal inkább a közös fenyegetettség hozta össze és tartja együtt mind a mai napig. 1979-től az iraki fenyegetés, 2003 után Irak amerikai megszállása és az abból fakadó biztonsági kockázatok, majd 2011-től a szíriai háború és a Dā'īs (Iszlám Állam) felemelkedése, melynek Iránra nézve is komoly konzekvenciái vannak.⁴³

2003 után Szíria és Irán szorosan összehangolta iraki politikáját, ami az amerikai erők lekötését, egyben Irak talpra állítását célozta. Mind a két kormány támogatta a 2004 után létrejött új iraki kormányt, befektetéseivel pedig a gazdasági helyreállítást. Olyan helyzet állt elő, hogy Libanon, Szíria, Irak és Irán között – bár a biztonsági helyzet száz éve most a legrosszabb – a fenyegetés következtében olyan együttműködés jött létre, amely a viszonyok javulásával stabil tömböt hozhat létre. Hetven év viszontagságai után tehát olyan helyzet alakult ki, amely államok egyesülését rövid távon lehetetlenné teszi, ugyanakkor a térségben két hatalmi tömb alakult ki. Az egyik oldalon ott áll Libanon – elsősorban a Hizb Allah (Hezbollah) –, Szíria, Irak és Irán, lehetőségeihez mérten Algéria, külső támogatóként pedig Oroszország és Kína. A másik oldalon ott áll az Öböl Menti Együttműködési Tanács (GCC: Kuvait, Bahrein, Katar, Egyesült Arab Emírségek, Omán és Szaúd-Arábia), a Szaúd-Arábiának kiszolgáltatót Jordánia, valamint Izrael, külső támogatóként pedig elsősorban az Egyesült Államok, illetve az Isztambuli Együttműködés Kezdemé-

41 Tekintve hogy az új rendszer pont egy olyan monarchiát söpört el a társadalom alsóbb rétegeire építve, melyet a Nyugat erősen támogatott, jogos volt a félelem a Perzsa-öböl monarchiáiban, Egyiptomban, de még Irakban is. A „forradalom exportját” az új iráni vezetés egészen Homeini (Khomeini) ajatollah 1989-es haláláig hirdette is. Maltzahn, 2015. 1–82.

42 *Iran, Syria sign agreement*, 2006.

43 Maltzahn, 2015. 1–82.; Goodrazi, 2009.

nyezése formájában a NATO.⁴⁴ E két tömb között őrlődik a belsőleg is megosztott Jemen, a forradalom után éppen csak stabilizálódó Egyiptom, illetve Törökország. Ezek az országok stabilan kötődnek az egyik, illetve a másik tömbhöz, mégis az egyes ellenérdekelteknél belül is vannak olyan országok, amelyek a másik tömbhöz tartozó országhoz fűződő érzékeny viszonyuk miatt lavírozni kényszerülnek.⁴⁵

*

Szíria függetlenségének hetven évét változatos, útkeresésekkel és útvesztésekkel tarkított időszakként lehet jellemezni, ez azonban egyáltalán nem egyedül. Ami egyedivé teszi, az, hogy sokáig Szíria híján volt olyan stabil kormányzatnak, amellyel a többi térségbeli ország rendelkezett. Valahányszor megvolt egy másik arab állammal megvalósítandó unió belső támogatottsága, a külső feltételek hiányoztak, ha pedig azok adottak voltak, a belső törésvonalak akadályozták meg a valós egyesülést. Abban a két esetben pedig, amikor a külső és a belső feltételek is kedvezőek voltak – 1958-ban Egyiptommal, illetve 1979-ben Irakkal –, a gazdasági fejlettségbeli különbségek és a személyi ambíciók tették lehetetlenné a kívánt cél megvalósítását. Szíria függetlensége pillanatától sokáig őrlődött Irak, illetve az egyiptomi-szaúdi tömb között. Nem érezve elég erősnek és életképesnek önmagát, saját fejlődését csakis más arab államokkal együtt képzelte reálisnak. 1970-től azonban olyan belső – nagyrészt a Ba'at által kialakított – integritás épült ki Szíriában, amely alapján Damaszkusz el tudta fogadni saját önállóságát. Csalódva mind az egyiptomi, mind az iraki szövetségben, Szíria ettől kezdve inkább saját magára koncentrált, és bár gazdasági adottságai nem predesztinálták arra, önálló szereplővé vált. Nehéz belső helyzete miatt ma úgy tűnik, mintha csak a folyamatos iráni és orosz támogatás tartaná kormányát felszínen, valójában Damaszkusz nem játszik alárendelt szerepet. Jelenleg az iráni–iraki–orosz tömbben foglal helyet, ám a válság elmúltával és a gazdaság helyreállításával Szíria valós hatalmi szerepe ismét meg fog nőni. Integritása arab szomszédjainál nagyobb, katonai ereje pedig elég lesz ahhoz, hogy megfelelő védelmet biztosítson. E hetven év fejlődése bizonyos értelemben kudarcok sorozata, ám Szíria belső rendszere minden korábbinál stabilabb, ebből következőleg pedig az ország – bár nem ez volt a célja – önálló hatalmi szereplő lett. Ez a kép 2011-ben bizton igazolható volt, és ugyan napjainkban ez kétségbe vonható, a válság elmúltával ismét bebizonyosodik majd.

Forrás- és irodalomjegyzék

1. Kiadott források és szakirodalom

Bakrī

2013 Bakrī, Muštafa: *Suqūṭ al-Ḥwān*. [A Testvériség bukása.] Kairó, 2013.

44 *ICI*, 2011.

45 Sógor, 2015.

Dam

1996 Dam, Nikolaos van: *The Struggle for Power in Syria. Politics and Society under Asad and the Ba'th Party*. New York, 1996.

Dawisha

2009 Dawisha, Adeed: *Iraq. A Political History from Independence to Occupation*. Princeton, 2009.

Encyclopedia of Modern Middle East

2004 *Encyclopedia of Modern Middle East & North Africa*. 2nd ed. Ed.: Mattar, Philip. New York, 2004.

Finkel

2007 Finkel, Caroline: *Osman's Dream. The Story of the Ottoman Empire 1300–1923*. New York, 2007.

Goodarzi

2009 Goodarzi, Jubin M.: *Syria and Iran. Diplomatic Alliance and Power Politics in the Middle East*. London, 2009.

ICI

2011 *Istanbul Cooperation Initiative (ICI)*. 2011. november 18. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_58787.htm?

Iran, Syria sign agreement

2006 Iran, Syria sign defense agreement. In: *Ynetnews.com*, 2006. június 16. <https://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3263739,00.html>.

Kechichian

2001 Kechichian, Joseph A.: *Succession in Saudi Arabia*. New York, 2001.

Khadduri

1960 Khadduri, Majid: *Independent Iraq 1932–1958. A Study in Iraqi Politics*. London, 1960.

1978 Khadduri, Majid: *Socialist Iraq. A Study in Iraqi Politics since 1968*. Washington, 1978.

Khoury

2014 Khoury, Philip Shukry: *Syria and the French Mandate. The Politics of Arab Nationalism, 1920–1945*. Princeton, 2014.

Lesch

2005 Lesch, David W.: *The New Lion of Damascus. Bashar al-Asad and Modern Syria*. New Haven, 2005.

Lugosi

2006 *Dokumentumok a Közel-Kelet XX. századi történetéhez*. Szerk.: Lugosi Győző. Bp., 2006.

Maltzahn

2015 Maltzahn, Nadia von: *The Syria–Iran Axis. Cultural Diplomacy and International Relations in the Middle East*. London, 2015.

Meyer–Bryson

2008 Meyer, Karl E.–Bryson, Shareen Blair: *Kingmakers. Invention of the Modern Middle East*. London, 2008.

Sa'āda

1937 Sa'āda, Anṭūn: *Nuṣū' al-Umam*. [Nemzetek fejlődése.] Bejrút, 1937.

Seale

1986 Seale, Patrick: *The Struggle for Syria. A Study of Post-War Arab Politics*. London, 1986.

Sógor

2015 Sógor Dániel: „Sûi-félhold”? Libanoni–szír–iraki–iráni együttműködés a terror árnyékában. In: *Magyar Szemle*, 24. (2015) 9–10. sz. 114–122., 11–12. sz. 86–93.

The Cambridge History of Egypt

1998 *The Cambridge History of Egypt*. Vol. 1. *Islamic Egypt, 640–1517*. Vol. 2. *Modern Egypt, from 1517 to the End of the Twentieth Century*. Ed.: Daly, Martin W., Cambridge, 1998.

Uzer

2010 Uzer, Umut: *Identity and Turkish Foreign Policy. The Kemalist Influence in Cyprus and the Caucasus*. London, 2010.

Yapp

1991 Yapp, Malcolm: *The Near East since the First World War*. London, 1991.

DÁNIEL SÓGOR

SYRIA – AN OLD-NEW PATHFINDER COUNTRY

Syria is no doubt in the center of interest in these days, most especially for the ongoing war there, and its consequences both to the region, and to the world in general. Yet the general knowledge is relatively low about this unique Arab country. Articles and news are plenty indeed, focusing on daily events, but the reasons behind them are seldom well explained. Syria has a complex and very puzzling modern history, which in a nutshell reveal most of the typical problem of the Arab Middle East. When this ancient country gained a brand new statehood in 1946 it was a pawn in the hands of the regional powers, drifting between them. But by the late 1970s Syria gained its own content and power, and started to effect the regional realities much more, then those effected Damascus. This transformation, however, was not without deep struggles – political, ideological, and social –, which this country had to fight through. This article tries to summarize the most significant features of this still ongoing transformation.

CONTENT

From Assyria to the Syrian Statehood: Dilemmas and Crossroads (László Bíró)	505
<i>Studies</i>	
Steve Tamari: Arab National Consciousness in Early Modern Syria	511
Máté Horváth: The Heterodox Religious Communities of Syria	523
Péter Ákos Ferwagner: The Shock of the French Colonial Rule in the Middle East: The Great Syrian Revolt, 1925–1927	545
Dániel Sógor: Syria – an Old-New Pathfinder Country	575
Zoltán Sz. Bíró: The Soviet Union and Russia in the Middle East	597
Gergely Varga: Relations between the United States and Syria from 1946 to the Present	619
Erzsébet N. Rózsa: Insurgence, Terrorism, and State Violence in the Syrian Conflict	647
<i>Book Reviews</i>	
The Tartars and the South Slavic Countries in the Second Half of the 13 th Century (Sándor Szmútkó)	663
Interests and Rules: Merchants and Institutions in the 16–19 th Centuries (Attila Tózsá-Rigó)	666
Social Inequalities and Discontent in Yugoslav Socialism (Péter Vukman)	671

Ára: 600 Ft
Előfizetőknek: 500 Ft

TERJESZTI A MAGYAR POSTA

Előfizethető személyesen a postahelyeken és a kézbesítőknél, vagy a Központi Hírlap Iroda zöldszámán: 06-80/444-444, e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu, faxon: 1-303-3440, vagy levélben a Magyar Posta Zrt. Központi Hírlap Iroda, Budapest 1008 címen.

Számonként megvásárolható az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetében (1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4., telefon: 224-6700/4624, 4626 mellék), illetve a Penna Bölcsész Könyvesboltban (1053 Budapest, Magyar utca 40., telefon: 06 30/203-1769).

A Világtörténet 2017-es évfolyamának megjelentetését
a Magyar Tudományos Akadémia és a Nemzeti Kulturális Alap támogatja

nka
Nemzeti Kulturális Alap